

YENİ KURUMSAL KURAM ARGÜMANLARIYLA TÜRK YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNDE KALİTE YÖNETİMİNİN BENİMSENMESİ ÜZERİNE TEORİK MODEL ÇALIŞMASI

Kürşat TAŞTAN^{1*}, Sinan YILMAZ²

¹Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 67100, Zonguldak, Türkiye

²Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 67100, Zonguldak, Türkiye

Özet: Bu çalışma, keşif araştırmalarında teoriler geliştirmek için kullanılan kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modeli (PLS-SEM) kullanılarak, yükseköğretimde kalite yönetimi alanında son yıllarda meydana gelen dünya çapındaki gelişmeler karşısında Türk yükseköğretim sisteminde yaşanan benzer gelişmelerin analizine yönelik olarak kurumsal kuram paradigmaları ile teorik bir model keşfedebilmeyi amaçlamaktadır. Oluşturulan model ile Türk yükseköğretim sisteminde hangi çevresel baskı mekanizmalarının kalite yönetiminin benimsenmesine etki ettiği, yükseköğretim kurumlarının karar verme tarzlarında ne tür eğilimlerde bulunduğu, kalite yönetiminin nasıl uygulandığı ve uygulama biçiminden hareketle kalite yönetiminin nasıl benimsendiği arasındaki teorik ilişki Türkiye bağlamında keşfedilmektedir. Kurulan yapısal eşitlik modelinin analizinde; zorlayıcı baskı mekanizmalarının endojen değişkenler üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmazken, öykünmecilik baskı mekanizmalarının uyararak uygulama biçimi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ($\beta = -0,286$; T: 2,252), normatif baskı mekanizmalarının ise uyararak uygulama biçimi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu ($\beta = 0,428$; T: 3,952) ve her iki etkinin de istatistiki olarak anlamlı ($P < 0,05$) olduğu görülmüştür. Ayrıca, baskı mekanizmaları ile karar verme tarzı, karar verme tarzı ile uygulama biçimi ve uygulama biçimi ile karar verme tarzı arasında anlamlı istatistiki ilişki bulunamamıştır. Çalışma, kurumsal kuram literatürünü doğrulayıcı bir şekilde, Türk yükseköğretim sisteminde kalite yönetiminin normatif baskı mekanizmalarının etkileriyle normatif-törenselleşmiş olarak benimsendiği sonucuna ulaşılan bir PLS-SEM yol modelini ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kalite yönetimi, Uyarılma veya uyuma, Yükseköğretimde kalite, PLS-SEM, Türk yükseköğretim kurumları, Kalite güvencesi

Theoretical Model Study on the Adoption of Quality Management in Turkish Higher Education System with New Institutional Theory Arguments

Abstract: This study seeks to develop an institutional theory-based model to analyze quality management in Turkish higher education using the partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) technique, which is widely used in exploratory research and theory development. The model is used to explore the theoretical relationships between which isomorphic change mechanisms cause quality management to be adopted, the decision-making style employed by higher education institutions, how quality management is implemented and how quality management is adopted in the Turkish higher education context. Analysis of the developed structural equation model shows that; while the effect of the coercive pressure mechanisms on endogenous variables was not found to be statistically significant, the mimetic pressure mechanisms were found to have a negative effect ($\beta = -0,286$; T: 2,252) on the conformity to the normative pattern of QM adoption, while the normative pressure mechanism is positive on the conformity to the normative pattern of QM adoption ($\beta = 0,428$; T: 3,952) and both effects were statistically significant ($P < 0,05$). Also, a significant statistical relationship was not found between the pressure mechanisms and decision-making style, decision-making style and implementation, and application style and decision-making style. The study, confirming the institutional theory literature, reveals a PLS-SEM road model that concludes that quality management in the Turkish higher education system is normative / ceremonially adopted by the effects of normative pressure mechanisms.

Keywords: Quality management, Customization or conformity, Quality in higher education, PLS-SEM, Turkish higher education institutions, Quality assurance

*Sorumlu yazar (Corresponding author): Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye

E mail: kursattastan@hotmail.com (K. TAŞTAN)

Kürşat TAŞTAN <https://orcid.org/0000-0002-9476-4305>

Sinan YILMAZ <https://orcid.org/0000-0002-8576-9913>

Gönderi: 10 Nisan 2021

Kabul: 24 Nisan 2021

Yayınlanma: 01 Temmuz 2021

Received: April 10, 2021

Accepted: April 24, 2021

Published: July 01, 2021

Cite as: Taştan K, Yılmaz S. 2021. Theoretical model study on the adoption of quality management in Turkish higher education system with new institutional theory arguments. BSJ Pub Soc Sci, 4(2): 79-91.

1. Giriş

Günümüzde birçok ülkenin yükseköğretim sistemleri önemli değişimler geçirmektedir (Dill, 2011). Bu değişimlerin bir gereği olarak, ülkeler yükseköğretim

sistemlerini yeniden değerlendirerek küresel eğilimlere göre yeniden yapılandırmışlardır (YÖK, 2019). Böylece, yükseköğretim kurumları daha şeffaf, işbirlikçi ve kalite odaklı yapılar haline dönüşmektedir (YÖKAK, 2019).

Kalite odaklılık, yükseköğretim kurumlarını ve tüm paydaşlarını, ürün ve hizmetlerde mükemmelliği sağlamak için belirlenen standartları karşılayarak "kaliteyi" düzenlemeye ve yükseköğretimin ayrılmaz bir parçası haline getirilmesini sağlamaya (Arain ve ark., 2013) yönelik politikalarla hayata geçirilmektedir.

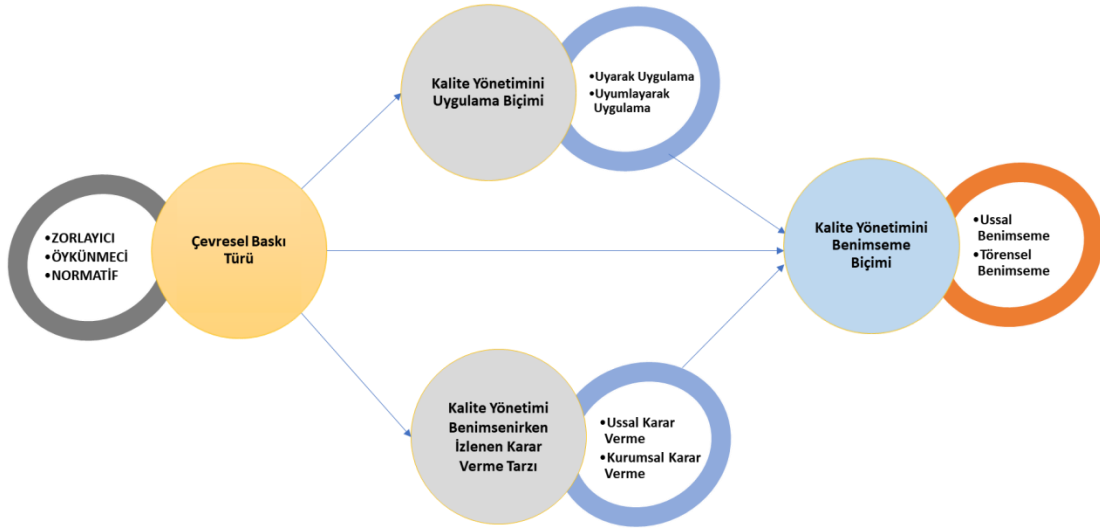
Bu politikaların uygulanmasında ortaya çıkan "yükseköğretim kalitesinin gerçekten iyileşip iyileşmediği, yükseköğretimin nasıl geliştiği, işleri daha iyi göstermenin ötesinde bir şey yapıp yapılmadığı, kalitenin nasıl sağlandığı, iyileştirmeye etkisi olup olmadığı" (Corengia ve ark., 2014) gibi sorular kurumsal kuram dinamikleri ile yükseköğretim kurumlarının örgütsel düzeyde analizini gerekli kılmaktadır.

Kurumsal kuramın, örgütlerin çevresel baskılara uyum sağlayarak zaman içerisinde benzeştiği (DiMaggio ve Powell, 1983) temel tezine uygun olarak, yükseköğretimde meydana gelen dünya çapındaki kitlesel genişlemenin etkileri (Schofer ve Meyer, 2005) ile yükseköğretim kurumlarının eşbiçimli hale geldikleri görülmektedir (Meyer ve Powell, 2018). Uluslararası yükseköğretim sistemlerine entegre olan Türk yükseköğretim sisteminde de, aynı eğilimlerin etkileriyle

benzer gelişmeler yaşanmaktadır (YÖKAK, 2019).

Bütün bu gelişmeler ışığında, Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecinde önemli mesafe kat ettiği halde siyasi sebeplerle Birliğe tam üyeliği bir türlü kabul edilmeyen Türkiye'nin, Avrupa Yükseköğretim Alanı'na (AYA) entegrasyon çalışmalarının bir yansıması olarak Türk yükseköğretim sisteminde gelişmeye başlayan kalite yönetimi uygulamalarını Yeni Kurumsal Kuram çerçevesinde analiz edebilmek için kurumsal kuram paradigmalarına dayanarak Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modeli (PLS-SEM) yöntemi ile keşfedici bir yol modeli oluşturulmuştur.

Model ile Türk yükseköğretim sisteminde hangi çevresel baskı mekanizmalarının (zorlayıcı-öykünmeci-normatif) kalite yönetiminin benimsenmesine etki ettiği, yükseköğretim kurumlarının karar verme tarzlarında ne tür eğilimlerde (rasyonel karar verme - kurumsal karar verme) buldukları, kalite yönetimini nasıl uyguladıkları (uyarak/uyumlayarak) ve uygulama biçiminden hareketle kalite yönetimini nasıl benimsedikleri (ussal/törenselle) arasındaki teorik ilişki Türkiye bağlamında keşfedilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışmanın teorik çerçevesi.

1.1. Modeldeki Değişkenlerin Kavramsal İncelemesi

1.1.1. Kurumsal izomorfizm (eşbiçimlilik)

İzomorfizm, kurumsal kuramın temel unsurlarından birisi olarak, örgütlerin kurumsal kurallara uygunluğunun, zamanla aynı örgütsel alandaki örgütlerin birbirine benzemesine yol açmasıdır (Oplatka ve Hemsley-Brown, 2010). Meyer ve Rowan'a (1977) göre kurumsal eşbiçimliliğin ana fikri, örgütlerin, uygun bir organizasyonu neyin oluşturduğu konusunda toplumda oluşan "rasyonelleştirilmiş efsanelere" uymalarıdır. Böylelikle, içinde bulunduğu kurumsal çevrede kendisini meşrulaştırarak hayatta kalan örgütler arasında efsaneleşmiş uygulamalar hızla yayılır ve örgütsel alanda "kurumsal izomorfizm" oluşur (DiMaggio ve Powell, 1991; Özen, 2015). DiMaggio ve Powell (1983; 1991),

örgütlerde izomorfik değişimi sağlayan mekanizmaları üç kategoriye ayırmıştır;

Zorlayıcı izomorfizm, kuruluşlar üzerinde, bağlı oldukları diğer kuruluşlar tarafından uygulanan resmi ve gayri resmi baskılardan ve kuruluşların faaliyet gösterdiği toplumdaki kültürel beklentilerden kaynaklanmaktadır. Bu baskılar; örgüt üzerinde güç kullanılması (yasal yaptırım, zorlama), örgütü razı etme (ikna) ya da hileli ihtilafa davet şeklinde gerçekleşebilmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983).

Öykünmeci izomorfizm, örgütlerin kendi alanlarında daha meşru veya başarılı olduğunu düşündükleri benzer örgütleri taklit eğiliminden kaynaklanmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983, 1991). Buna göre kuruluşlar, daha fazla meşruiyet, daha fazla uzmanlık, daha kurumsal

bir yapı veya daha fazla deneyimlilik gibi daha arzu edilir olarak algılanabilecek özelliklere sahip diğer varlıkları kendilerine rol model olarak belirler. Öykünme izomorfizm en iyi eylem tarzını belirlemede örgütsel belirsizliğe bir tepkidir (Carpenter ve Feroz, 2001).

Normatif izomorfizm, mesleki profesyonelleşmeden kaynaklanmaktadır. DiMaggio ve Powell (1983), profesyonelleşmeyi meslek mensuplarının çalışma koşullarını ve yöntemlerini tanımlamak için kolektif mücadelesi, “üreticilerin üretimini” kontrol etmek ve mesleki özerklikleri için bilişsel bir temel ve meşruiyet oluşturmak olarak yorumlamaktadır. Üniversiteler ve mesleki eğitim kurumları, profesyonel yöneticiler ve çalışanları arasında örgütsel normların geliştirilmesi için önemli merkezlerdir. Meslek kuruluşları, örgütsel ve profesyonel davranışla ilgili normatif kuralların tanımlanması ve ilan edilmesi için başka bir araçtır (DiMaggio ve Powell, 1983).

1.1.2. Benimseme biçimi

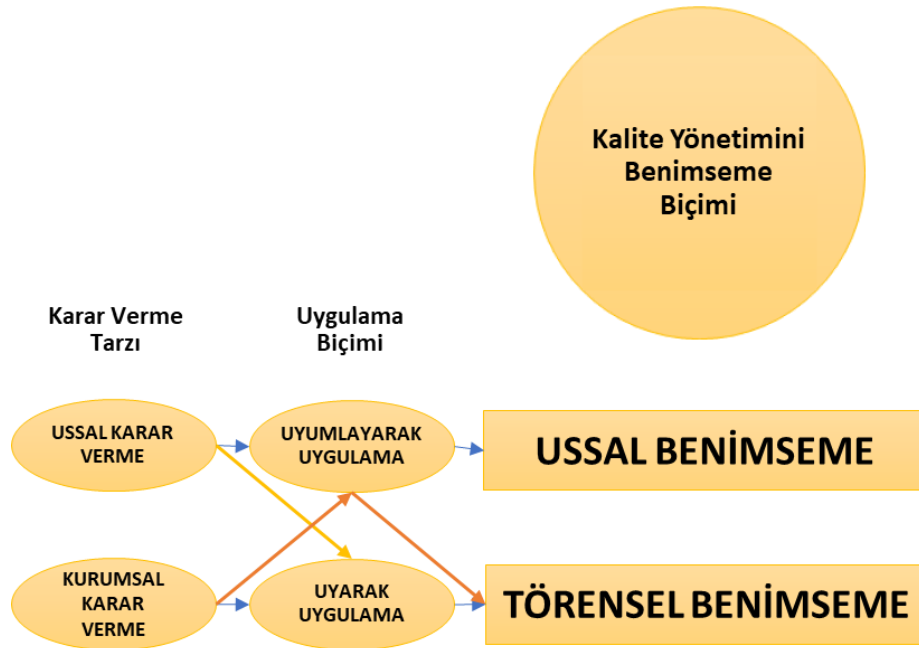
Türkiye’de yayılımı tamamlanan yükseköğretimde kalite yönetiminin nasıl tanımlanıp uygulandığını keşfedebilmek (Westphal ve ark., 1997) için üniversitelerin kalite yönetimini benimseme biçimi açısından “ussal” ve “normatif-törenselle” benimseme uçları arasında genel olarak hangi konumda olduklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Meyer ve Rowan (1977) ve DiMaggio ve Powell (1983)’un açıklamalarından yola çıkan Özen (2002), ussal benimseme biçimini, örgütlerin yeni bir uygulamayı kurumsal baskılardan bağımsız olarak, teknik verimlilik açısından değerlendirilmiş bir şekilde kendi örgütsel koşullarına uyumlayarak benimsemesi; normatif-törenselle benimseme biçimini ise örgütlerin içinde buldukları kurumsal çevrenin zorlayıcı, öykünme ve normatif baskıları karşısında, teknik verimliliklerini

düşürse bile, meşruiyet kazanma güdüsüyle yeni uygulamayı benimsemeleri olarak tanımlamaktadır.

Benimseme biçimlerinin ayrımını bu değerlendirme kapsamında nitelendirmek gerekirse; bir yeniliğin verimliliği artırmak amacıyla kendi koşullarına uyumlanarak benimsemesi “ussal” benimseme, meşruiyet kazanmak amacıyla uyumlanmaksızın benimsemesi ise “normatif” benimseme biçimidir. Literatürde genel olarak normatif benimseme, ilk benimseyenlerin bir kurumsallaşma etkisi yaratarak uygulamanın sembolik bir değer kazanmasına katkıda bulunmaları ve izleyen kuruluşların artık normatif bir biçimde uygulamayı benimsemeleri temel argümanına dayanmaktadır (Özen, 2000). Kurumsal kuramın temel argümanlarına göre normatif benimseme törenselle barındırmaktadır ve kurumlar ayrı tutma yöntemi ile normatif olarak benimsenen yeniliği törenselle olarak benimserler (DiMaggio ve Powell, 1983; Meyer ve Rowan, 1977). Bu benimseme biçimi, yeniliğin yapısına, uygulanan örgütsel alana ve uygulayıcılara göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Literatürde genel olarak uyma davranışının yani normatif olarak ortaya çıkan bir yeniliği uygulamanın törenselle benimsemeye karşılık geldiği belirtilmektedir (Meyer ve Rowan, 1977; Oliver, 1991; Oplatka ve Hemsley-Brown, 2010; Scott, 2014; Westphal ve ark., 1997). Diğer taraftan her normatif benimsemenin tamamen törenselle barındırmayacağı ihtimalinden hareketle törenselle benimsemeye ulaşmak için Özen’in (2002) çalışmasından ve literatürden yola çıkarak bir model oluşturulmuştur. Modele göre, benimseme biçiminin ortaya çıkarılmasında iki ölçüt kullanılmıştır. Şekil 2’de gösterilen bu ölçütler: üniversitelerin kalite yönetimini benimseme kararını nasıl verdikleri ve kalite yönetimini nasıl uyguladıklarıdır (Özen, 2002).

Şekil 2. Kalite yönetimi benimseme biçimi modeli.

Bu iki ölçüte ilişkin verilerden yola çıkarak, üniversitelerin ussal ve törensel benimseme arasındaki konumları saptanmakta ve üniversitelerdeki kurumsal değişimin boyutları tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, aslında uyma davranışı yani uyararak uygulamanın kendisi literatürde belirtildiği üzere normatif benimsemeye ulaşılmasına yeterlidir ve normatif benimseme törensellik barındırmaktadır. Ancak, hem törensel benimsemeye ulaşıldığını ek kanıtlarla desteklemek hem de törensel benimsemenin elde edilmesinde nicel bir model keşfedebilmek için yöntem bu şekilde kurgulanmıştır.

1.1.2.1. Karar verme tarzı

Geleneksel “rasyonel aktör” modelinin örgütsel aktörlerin yeni bir uygulamayı benimserken fayda-maliyet analizi yaparak ussal bir davranış içinde olacakları öngörüsü karşısında, yeni kurumsal kuramın kurucu teorisyenleri DiMaggio ve Powell (1983) ve Meyer ve Rowan (1977) örgütsel aktörlerin içinde buldukları kurumsal bağlamın birer “mit” haline getirdiği örgütsel yapıları ve uygulamaları, meşruiyet kazanma eğilimleri nedeniyle, adeta “gözü kapalı” benimseyebileceklerini iddia etmektedir (Özen, 2002). Özen (2002), karar verme tarzının aktörlerle kurumsal bağlam arasındaki etkileşimi ortaya koymak açısından bilgilendirici olduğunu belirtmektedir.

Modelde üniversitelerin kalite yönetimini benimserken nasıl bir karar verme tarzına sahip olduklarını tespit etmek amacıyla, üniversitelerin “Kalite Yönetiminin uygulanmasına karar verme aşamasında genel eğilimlerinin ne olduğu” sorusuna verdikleri “önce bir inceleyelim, bizim için yararlı olacaksa uygulayalım” ve “kalite yönetiminin yararlı olduğu kanıtlanmıştır, kuruluşumuza nasıl uygulayacağımızı tasarlayalım” cevapları sırasıyla “ussal karar verme” ve “kurumsal karar verme” tarzları (Özen, 2002) olarak modele dahil edilmiştir.

1.1.2.2. Uygulama biçimi

Kalite Yönetimini uygulama biçimini belirleyebilmek için, yazarın “Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde oluşturulan Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği ile yapılan analiz sonuçları bu çalışmada hazır veri seti olarak kullanılmaktadır. Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği, Westphal vd.'nin (1997) önerdiği “uyumlama-uyma” ölçütünün Özen (2000, 2002) tarafından işlemsel hale getirilen ve Uyma Ölçeği olarak adlandırılan ölçeğin yükseköğretimde kalite yönetimi açısından işlemsel hale getirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu işlemselleştirmede, UNESCO Uluslararası Eğitim Planlama Enstitüsü (IIEP) ve Uluslararası Üniversiteler Birliği (IAU) tarafından dünyadaki yükseköğretim kurumlarının kalite yönetimlerinin durumunu analiz eden Martin ve Parikh'in (2017) çalışmasında kullanılan yükseköğretimde kalite yönetimi yapı, yöntem, süreç ve teknikleri kullanılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada yazarın “Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde kullanılan “Yükseköğretimde Kalite Yönetiminin Analizi ve Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi” başlıklı soru kağıdından elde edilen veriler ve bu araştırma sonucunda ulaşılmış olan Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği sonuçları hazır veri seti olarak kullanılmaktadır. Bu hazır veri seti, araştırmanın amacına ve hipotezine bağlı bir teorik model keşfedilmek için, PLS-SEM yöntemi değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamakta kullanılmaktadır.

2.1. Hipotezler

Araştırmada 3 ana hipotez sınamaktadır:

H1- Türk yükseköğretim sisteminde zorlayıcı baskı mekanizmaları, kurumların kurumsal kararlar vererek kalite süreçlerini uyararak uygulamalarına ve kalite yönetimini törensel olarak benimsemelerine neden olmaktadır.

H2- Öykünmecilik baskı mekanizmaları, kurumların ussal kararlar vererek kalite süreçlerini kendilerine uyarlayarak uygulamalarına ve kalite yönetimini ussal olarak benimsemelerine neden olmaktadır.

H3- Normatif baskı mekanizmaları, kurumların kurumsal kararlar vererek kalite süreçlerini uyararak uygulamalarına ve normatif-törensel olarak benimsemelerine neden olmaktadır.

Araştırmanın kavramları, çevresel baskı türü, kalite yönetimi benimsenirken izlenen karar verme tarzı, kalite yönetimini uygulama biçimi ve kalite yönetimini benimseme biçimidir. Bu kavramlar soyutluk düzeyi yüksek kavramlar oldukları için alt kavramlara bölünmektedirler. Çevresel baskı türü 3 alt boyuttan oluşmaktadır: zorlayıcı baskı, öykünmecilik baskı ve normatif baskı. Kalite yönetimi benimsenirken izlenen karar verme tarzı ussal karar verme ve kurumsal karar verme olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Kalite yönetimini uygulama biçimi uyararak uygulama ve uyumlayarak uygulama olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Benimseme biçimi ise ussal benimseme ve törensel benimseme olarak 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Modelin bağımsız değişkeni olarak çevresel baskı türü ve alt boyutları, bağımlı değişkenler olarak ise kalite yönetimi benimsenirken izlenen karar verme tarzı, kalite yönetimini uygulama biçimi ve kalite yönetimini benimseme biçimi belirlenmiştir.

2.2. Analiz Düzeyi, Evren ve Örneklem

Araştırmanın analiz düzeyi, yeni kurumsal kuramın paradigmalarına (Boxenbaum ve Jonsson, 2017; Greenwood ve ark., 2008; Suddaby, 2010) uygun olarak örgütsel düzey olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de lisans düzeyinde eğitim veren Yükseköğretim Kurumları oluşturmaktadır. 2019-2020 eğitim-öğretim dönemi itibariyle Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (YÖK, 2020) kayıtlarına göre Türkiye’de aktif olarak eğitim-öğretim hizmeti veren 198 yükseköğretim kurumu araştırmanın

evrenini oluşturmaktadır.

Kullanılan hazır veri setinin elde edilmesinde, örneklem büyüklüğü olarak Doyma (Tam Sayım) Örneklem Seçim Tekniğine uygun olarak evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Doyma tekniği, evrendeki her birimin örnekleme katıldığı örneklem seçim tekniğidir (Lin, 1976). Ancak araştırma çerçevesinde 158 üniversiteden analizde kullanılabilir düzeyde veri elde edilebilmiştir. Bu rakam evrenin %80'ine denk gelmektedir.

2.3. Araştırmada Kullanılan İstatiksel Analiz Yöntemleri

Araştırmada keşif araştırmasında teoriler geliştirmek (Hair ve ark., 2017) için kullanılan kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modeli (PLS-SEM) kullanılmıştır.

Çalışmada, analiz edilen modelin ilk kez kurulması ve literatürde daha önce böyle bir modelin test edilmemesi, araştırmada birbirinden farklı ölçeklerle yeni bir modelin kurulması, bu ölçeklerin ölçüm yöntemlerinin birbirlerinden farklı olması (baskı mekanizmaları: 5'li likert, karar verme tarzı: dikotom, uygulama biçimi: uyma ölçeği hesaplama yöntemi, benimseme biçimi: karar verme tarzı ve uygulama biçimi ölçümünden hesaplanması), araştırma modelinin kurumsal kuramın baskı mekanizmaları ve benimseme biçimleri ile kalite yönetimini bir araya getiren değişkenlerden oluşması, araştırmada kullanılan bazı değişkenlerin ölçüm sonuçlarının normal dağılıma sahip olmaması ve ölçüm sonuçlarının yüksek düzeyde homojenlik göstermesi nedenleriyle (Joseph ve ark., 2019) araştırma modelinin test edilmesinde PLS-SEM yöntemi ve SmartPLS yazılımı (Ringle ve ark., 2020) kullanılmıştır.

2.4. Analizde Kullanılan Ölçme Materyalleri

Analizde, yazarın (Taştan K) "Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinde kullanılan "Yükseköğretimde Kalite Yönetiminin Analizi ve Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" başlıklı soru kağıdından elde edilen veriler ve belirtilen araştırma sonucunda ulaşılmış olan Yükseköğretimde Kalite Yönetimi Uyma Ölçeği sonuçları hazır veri seti olarak kullanılmıştır.

2.5. Etik Beyanı

"Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinden türetilen bu çalışmada yazarlar, derginin yazar yönergeleri sayfasında belirtildiği üzere derginin etik politikalarına uyulduğunu teyit ederler.

Belirtilen doktora çalışmasında kullanılan "Yükseköğretimde Kalite Yönetiminin Analizi ve Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi" isimli anket soruları Ordu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 11.03.2020 tarih ve 2020-27 sayılı Kararı ile etik yönünden uygun bulunmuştur.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Ölçüm Modeline Dair PLS-SEM Analizi

Gizli değişkenler ve bunların ilişkileri ile (karmaşık) yol modellerini tahmin etmek için popüler bir yöntem haline

gelen (Sarstedt ve ark., 2017) PLS-SEM analizlerinde, analizlere başlamadan önce ölçüm ve model tahmin çerçevesini belirlemek gerekmektedir.

Analizde hipotezleri göstermek için öncelikle Yol Modeli oluşturulmuş (Şekil 3 ve 4) ve daha sonra yol modelinde gizli değişkenler ile bunların ölçümleri arasındaki ilişkileri tanımlamak (Hair ve ark., 2017) (göstergeler; reflektif ve formative ölçüm modelleri) ve hangi tahmin yönteminin kullanılacağını belirleyebilmek için Doğrulayıcı Tetrad Analizi - Confirmatory Tetrad Analysis (PLS-CTA) uygulanmıştır.

PLS-CTA hesaplamalarına göre, Bonferroni düzeltmesi ile hesaplanan güven aralığı (Bonferroni-adjusted confidence interval) değerlerinin tamamı için önce negatif sonra pozitif sonuçlarına ulaşılmış olup, buna göre göstergelerin tamamının ve ölçüm modelinin reflektif olduğu belirlenmiştir (Gudergan ve ark., 2017).

Hair ve ark. (2017) reflektif model ölçümlerinde, öncelikle faktör yüklerinin incelenmesi, iç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach's Alpha), geçerlilik (Average Variance Extracted; AVE) ve ayırma geçerliliği (Discriminant validity) değerlendirme kriterleri olarak belirtilmiştir (Joseph ve ark., 2019). PLS-SEM'de yapısal modeli değerlendirmek için anahtar kriterler ise eşdoğrusallık (VIF), R² ve Q² değerleri, PLSpredict ve model karşılaştırmalarıdır (Joseph F. Hair ve diğerleri, 2019). Ancak Hair ve ark. (2017), teori testlerinde tahmin gücü analizi yerine model uyumunu tespit etmek amacıyla SRMR değerinin kullanılmasını önermektedir.

PLS-SEM sonuçlarının değerlendirilmesi 2 aşamanın tamamlanmasını içermektedir. 1. Aşama ölçüm modellerinin incelenmesini ele alırken, değerlendirme sonuçları uygun ise 2. Aşama olan yapısal model değerlendirmesine devam edilmektedir (Hair ve ark., 2017).

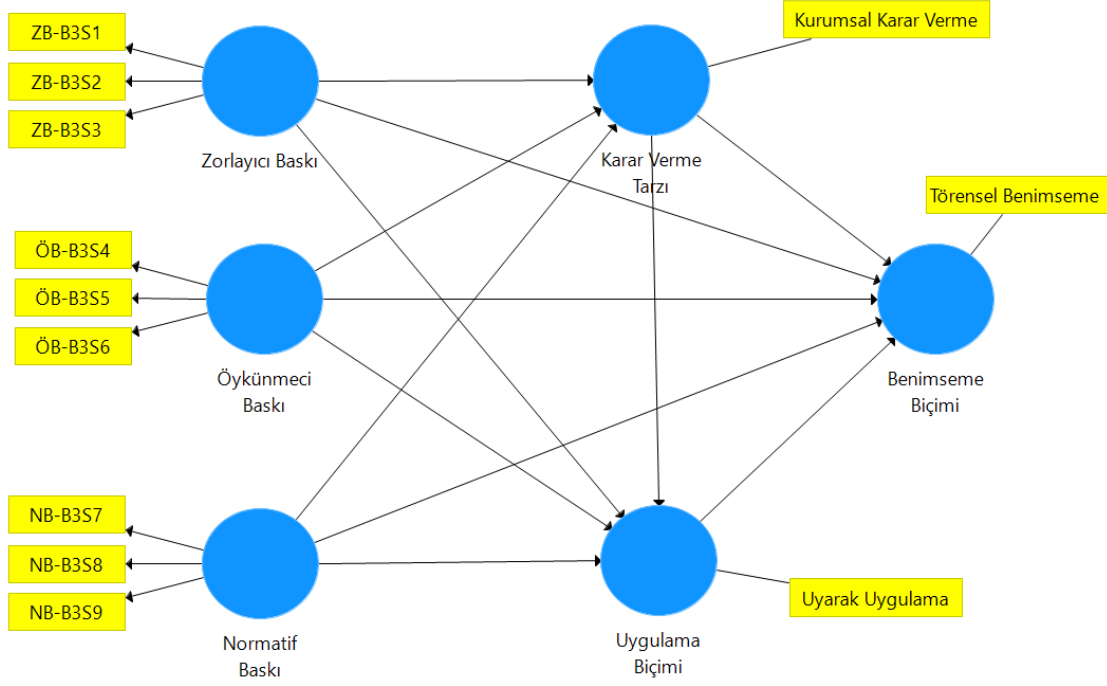
3.2. Ölçüm Modeli

Analizlerde, SmartPLS programının Consistent PLS (PLSc) menüsü kullanılmıştır. Tüm hesaplamalarda Initial Calculations seçeneği "Connect all LVs for Initial Calculation" olarak tercih edilmiştir. Bu seçenek PLS algoritmasını çalıştırırken gizli değişken puanları oluşturmak için tüm gizli değişkenlerin hesaplamaya bağlanıp bağlanmayacağını belirlemek için kullanılmaktadır. Dijkstra ve Henseler (2012), daha kararlı sonuçlar elde etmek için gizli değişken puanlarının tahmini için tüm gizli değişkenler arasındaki bağlantıların kullanılmasını önermektedir. Yine tüm hesaplamalarda "Missing Value-Eksik Veri" alanında ise Hair ve ark. (2017) önerdiği şekilde eksik verinin tüm veriye oranı %5'in altında olduğu için "Mean replacement-ortalama yerleştirme" seçeneği seçilmiştir.

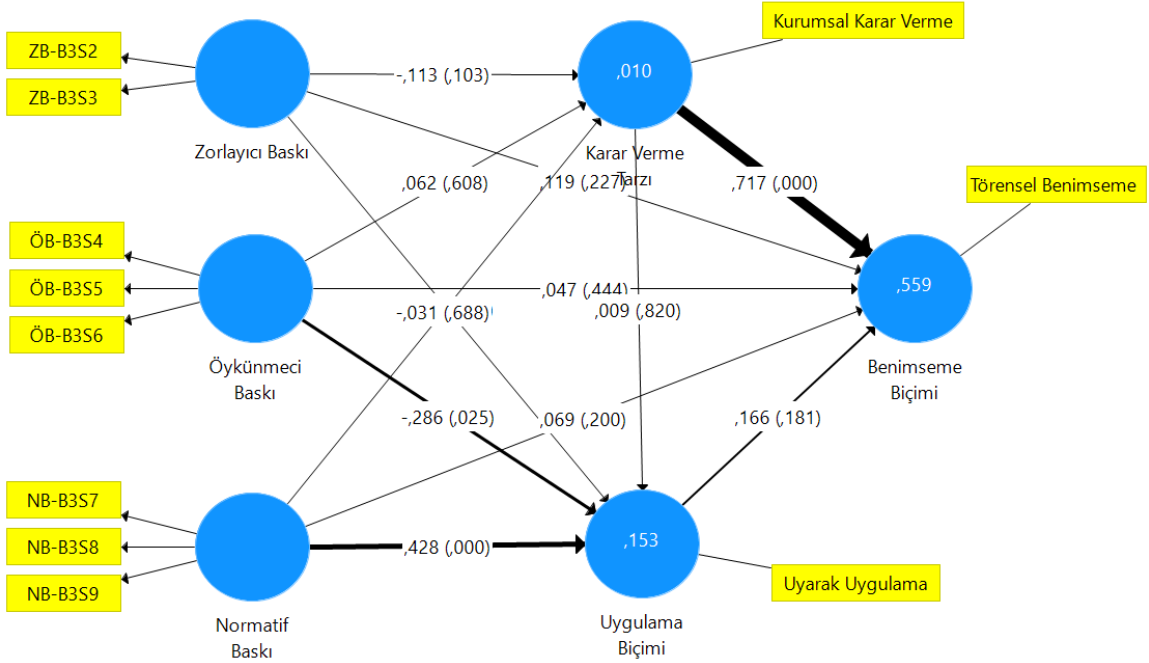
Zorlayıcı Baskı, Öykünmecilik Baskı ve Normatif Baskı değişkenleri modelin egzogen değişkenleriyken, Karar Verme Tarzı, Uygulama Biçimi ve Benimseme Biçimi değişkenleri modelin endojen değişkenleridir. Araştırmanın başlangıcında karar verme tarzı, uygulama biçimi ve benimseme biçimi değişkenleri iki göstergeli tasarlanmasına rağmen, ölçüm sonuçları sadece tek

göstergeye işaret ettiği için modelde bu değişkenler tek göstergeli olarak kullanılmak zorunda kalmıştır. Buna göre, modelde, karar verme tarzı olarak sadece kurumsal

karar verme tarzı, uygulama biçimi olarak uyarak uygulama biçimi ve benimseme biçimi olarak törensel benimseme biçimi modelde analiz edilmiştir.

Şekil 3. Çalışmanın PLS-SEM yol modeli.

Şekil 4. İlişki analizi yol katsayıları ve P değerleri.

3.2.1. Ölçüm modeli faktör analizi

İlk olarak modelin faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde Partial Least Square alanındaki seçeneklerden "Maximum iteration" ve "Stop criterion" değerleri varsayılan değerler seçilmiştir. Faktör analizinde, faktör yükleri 0.70'in (Hair ve ark., 2017) altında olan ZB-B3S1 (0,567) ve ÖB-B3S4 (0,674) isimli göstergeler modelden çıkartılarak faktör analizi 2 defa tekrar edilmiştir.

Literatürde yer alan 0.40 ve 0.70 arasındaki değerlerin yalnızca gösterge silindiğinde bileşik güvenilirlikte eşik değer üzerinde bir artışa yol açtığı zaman ölçekten çıkarılması gerektiği (Henseler ve ark., 2012; Xiaohui, 2016) açıklamaları çerçevesinde ZB-B3S1 (0,567) göstergesi modelden çıkartılmış, ÖB-B3S4 (0,674) göstergesi ise modelde tutularak analiz tekrar edilmiştir.

Tablo 1. Faktör analizi faktör yükleri ve güvenilirlik geçerlik tablosu

		Geçerlik		İç Tutarlılık Güvenirliği			Ayrışma Geçerliliği
		Faktör Yükleri	AVE	Bileşik Güvenilirlik	Cronbach's Alpha	Rho A	
		0,40<70					
		>0,70	>0,50	0,60<0,90	0,60<0,90	>0,70	HTMT*
Gizli Değişken	Göstergeler						
Zorlayıcı Baskı	ZB-B3S2	0,759	0,686	0,892	0,873	0,929	Anlamlı
	ZB-B3S3	1					
Öykünmeci Baskı	ÖB-B3S4	0,699	0,588	0,814	0,808	0,814	Anlamlı
	ÖB-B3S5	0,795					
	ÖB-B3S6	0,803					
Normatif Baskı	NB-B3S7	0,799	0,686	0,867	0,867	0,870	Anlamlı
	NB-B3S8	0,888					
	NB-B3S9	0,794					
Karar Verme Tarzı	Kurumsal Karar Verme	1	1	1	1	1	Anlamlı
Uygulama Biçimi	Uyarak Uygulama	1	1	1	1	1	Anlamlı
Benimseme Biçimi	Törenselle Benimseme	1	1	1	1	1	Anlamlı

* Güven aralığı 1 değeri içermemelidir

Faktör yüklerinin literatüre uygun olması, bir sonraki aşama olan, değişkenlerin Güvenilirlik ve Geçerlik (Construct Reliability and Validity) değerlerinin incelenmesini gerektirmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere, normatif baskı, zorlayıcı baskı ve öykünmeci baskı değişkenleri için tüm güvenilirlik katsayıları literatürde belirtilen 0,70’in (Dijkstra ve Henseler, 2015b; Nunnally ve Bernstein, 1994) üzerindedir.

İç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach’s Alpha) ve bileşik güvenilirlik (composite reliability) değerleri ve veri tutarlılığının daha doğru bir şekilde tahmin edilmesini sağlayan (Ringle ve ark., 2017) rho A değerleri oldukça yüksektir.

Geçerlik için ilk olarak faktör yükleri ile birlikte birleşme geçerliğini gösteren diğer bir değer olan Açıklanan Ortak Varyans (Average Variance Extracted- AVE) değeri incelenmiştir. Literatüre göre AVE değeri 0,50’den büyük olmalıdır (Chin, 1998; Hair ve ark., 2017; Henseler ve ark., 2009; Xiaohui, 2016). Tablo 1’de görüldüğü üzere modeldeki AVE değerleri 0,50’nin üzerindedir ve gizli değişkenlerin, göstergelerinin varyansının ortalamada yarısından fazlasını açıkladıkları görülmektedir.

Modelin ayrışma geçerliği için ise Fornell-Larcker kriterine bakılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere, bütün değişkenlerin korelasyon katsayıları aynı sütundaki diğer değişkenlerin korelasyon katsayılarından yüksektir.

Tablo 2. Ölçüm modelinin ayrışma geçerliliği (Fornell-Larcker kriteri) analiz sonuçları

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Normatif Baskı	Uygulama Biçimi	Zorlayıcı Baskı	Öykünmeci Baskı
Benimseme Biçimi	1,000					
Karar Verme Tarzı	0,707	1,000				
Normatif Baskı	0,146	-0,017	0,828			
Uygulama Biçimi	0,170	0,012	0,257	1,000		
Zorlayıcı Baskı	0,067	-0,087	0,181	-0,159	0,900	
Öykünmeci Baskı	0,120	-0,011	0,543	-0,100	0,506	0,767

Ayrışma geçerliği için bakılacak diğer kriter olan çapraz yükleme kriterleri Tablo 3’te gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, reflektif göstergelerin tamamının ilgili olduğu değişkenlerde en yüksek faktör yüküne sahip oldukları görülmektedir.

Ayrışma geçerliğinin sağlanıp sağlanmadığı ile ilgili olarak bakılması gereken son kriter Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) değeridir. Tablo 4’de gösterilen modelin HTMT değerleri literature uygun olarak 0,90’nın altındadır (Doğan, 2019; Henseler ve ark., 2015). Faktör analizinin son aşaması olarak gözlenen değişkenlere dair faktör yüklerinin istatistiki anlamlılığını test etmek için

yeniden örnekleme (PLSc-bootstrapping) yapılmıştır (Tablo 5). Hesaplama, örneklem büyüklüğü olarak keşfedici araştırmalar için de uygun olan 1000 alt örneklem alınmış ve her bir değişken için “t istatistiği” ve anlamlılık değerleri, %95 güven aralığında hesaplanmıştır (Xiaohui, 2016).

Bu sonuçlara göre, Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki, Normatif Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ve Öykünmeci Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ilişkiler istatistiki olarak ($t > 1,96$ ve $P < 0,05$) anlamlıdır.

PLS-SEM analizlerinde güvenirlüğün anlamlı olduğunu

gösteren, modelin önyüklemeye güven aralığı (Confidence Intervals Bias Corrected) (Hair ve ark., 2017) sonuçları ise Tablo 6'da gösterilmektedir. Tablo 6'da ki önyüklemeye güven aralığı (Confidence Intervals Bias Corrected) değerlerinin incelenmesinde hesaplama yapılan orijinal örneklerin tamamının literatürde belirtilen % 2,5 ve % 97,5 değerlerinin (Hair ve ark., 2017) arasında olduğu

görülmektedir. Ayrıca Normatif Baskı ile Karar Verme Tarzı, Uygulama Biçimi ile Karar Verme Tarzı ve Öykünmecici Baskı ile Karar Verme Tarzı değerleri 0 değerlerini içermektedir ve istatistiki olarak anlamlı değildir. Diğer yolların tamamı istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 3. Ölçüm modelinin ayrışma geçerliliği (çapraz yüklemeye kriteri) analiz sonuçları

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Normatif Baskı	Uygulama Biçimi	Zorlayıcı Baskı	Öykünmecici Baskı
Kurumsal Karar Verme	0,707	1,000	-0,017	0,012	-0,087	-0,011
NB-B3S7	0,165	0,009	0,799	0,166	0,144	0,441
NB-B3S8	0,141	-0,009	0,888	0,196	0,131	0,508
NB-B3S9	0,055	-0,043	0,794	0,280	0,176	0,393
Törenselle Benimseme	1,000	0,707	0,146	0,170	0,067	0,120
Uyarak Uygulama	0,170	0,012	0,257	1,000	-0,159	-0,100
ZB-B3S2	-0,004	-0,111	0,123	-0,177	0,759	0,367
ZB-B3S3	0,109	-0,055	0,195	-0,120	1,021	0,529
ÖB-B3S4	0,062	0,011	0,283	-0,203	0,427	0,699
ÖB-B3S5	0,090	0,026	0,460	-0,061	0,380	0,795
ÖB-B3S6	0,121	-0,060	0,491	0,017	0,364	0,803

Tablo 4. Ölçüm modelinin ayrışma geçerliliği HTMT (Heterotrait-Monotrait değeri) analiz sonuçları

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Normatif Baskı	Uygulama Biçimi	Zorlayıcı Baskı
Benimseme Biçimi					
Karar Verme Tarzı	0,707				
Normatif Baskı	0,146	0,025			
Uygulama Biçimi	0,170	0,012	0,259		
Zorlayıcı Baskı	0,065	0,094	0,182	0,169	
Öykünmecici Baskı	0,119	0,042	0,537	0,122	0,514

Tablo 5. Faktör analizi yeniden örnekleme değerleri

	Yol Katsayısı	Örnek Ortalaması (M)	Standart Sapma (ST.SP)	T Değeri (O/ST.SP)	P
Karar Verme Tarzı -> Benimseme Biçimi	0,717	0,710	0,131	5,482	0,000
Karar Verme Tarzı -> Uygulama Biçimi	0,009	0,008	0,040	0,222	0,825
Normatif Baskı -> Benimseme Biçimi	0,069	0,065	0,053	1,295	0,196
Normatif Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,031	-0,032	0,080	0,390	0,697
Normatif Baskı -> Uygulama Biçimi	0,429	0,425	0,108	3,982	0,000
Uygulama Biçimi -> Benimseme Biçimi	0,167	0,156	0,126	1,318	0,188
Zorlayıcı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,119	0,114	0,096	1,245	0,213
Zorlayıcı Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,113	-0,105	0,078	1,451	0,147
Zorlayıcı Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,091	-0,088	0,110	0,827	0,408
Öykünmecici Baskı -> Benimseme Biçimi	0,047	0,044	0,061	0,778	0,437
Öykünmecici Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,062	0,072	0,130	0,480	0,631
Öykünmecici Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,286	-0,289	0,132	2,175	0,030

Tablo 6. Faktör analizi önyüklemeye güven aralığı değerleri HTMT (Heterotrait-Monotrait değeri)

	Orijinal Örnek (O)	Örneklem Ortalama (M)	Yanlılık	2.5%	97.5%
Karar Verme Tarzı -> Benimseme Biçimi	0,707	0,704	-0,003	0,422	0,927
Normatif Baskı -> Benimseme Biçimi	0,146	0,149	0,004	0,034	0,313
Normatif Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,025	0,054	0,029		0,035
Uygulama Biçimi -> Benimseme Biçimi	0,170	0,173	0,003	0,013	0,430
Uygulama Biçimi -> Karar Verme Tarzı	0,012	0,022	0,010	0,000	0,040
Uygulama Biçimi -> Normatif Baskı	0,259	0,260	0,001	0,101	0,414
Zorlayıcı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,065	0,115	0,050	0,006	0,124
Zorlayıcı Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,094	0,104	0,010	0,022	0,218
Zorlayıcı Baskı -> Normatif Baskı	0,182	0,193	0,011	0,054	0,378
Zorlayıcı Baskı -> Uygulama Biçimi	0,169	0,170	0,001	0,040	0,323
Öykünmecı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,119	0,139	0,020	0,028	0,304
Öykünmecı Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,042	0,099	0,057		0,044
Öykünmecı Baskı -> Normatif Baskı	0,537	0,538	0,001	0,360	0,701
Öykünmecı Baskı -> Uygulama Biçimi	0,122	0,155	0,032	0,037	0,193
Öykünmecı Baskı -> Zorlayıcı Baskı	0,514	0,513	-0,002	0,317	0,675

3.2.2. Yol Modeli Analizi

Ölçüm modeline faktör analizi yapıldıktan sonra yol modeli analizi aşamasına geçilmiştir. İlk olarak göstergelerin (Outer VIF) ve değişkenlerin (Inner VIF) doğrusallığı için ölçüm modellerinin Varyans Büyütme Faktörü (Variance Inflation Factor) kontrol edilmiştir.

Tablo 7 ve Tablo 8 göstermektedir ki gerek göstergeler gerekse değişkenler arasında çoklu doğrusallık problemi bulunmamaktadır. Tüm değerler 5 eşik değerinin (Hair ve ark., 2017) altındadır. Yol modeli analizinin ikinci adımında öncelikle yol katsayıları incelenmiştir. Yol modeli analizinin ardından analizde incelenen ilişkilerin etki büyüklükleri (f^2 : effect size) ve bağımlı değişkenlerin belirleme katsayıları (R^2 değeri-coefficient of determination) değerlendirilmiştir.

f^2 'yi değerlendirme kuralları, sırasıyla 0,02, 0,15 ve 0,35 değerlerinin egzojen gizli değişkenin küçük, orta ve büyük etkilerini temsil etmesidir (Cohen, 1988). 0,02'den küçük etki büyüklüğü değerleri, herhangi bir etkinin olmadığını gösterir (Hair ve ark., 2017). f^2 değerlerinin incelenmesinde, Karar Verme Tarzının Benimseme Biçimi üzerinde oldukça yüksek bir etkiye sahip olduğu, Normatif Baskı Mekanizmasının Uygulama Biçimi üzerinde orta derecede etkiye sahip olduğu, Uygulama Biçiminin Benimseme Biçimi üzerinde, Öykünmecı Baskı Mekanizmasının Uygulama Biçimi üzerinde ve Zorlayıcı Baskı Mekanizmasının ise Benimseme Biçimi üzerinde küçük derecede etkiye sahip olduğu görülmektedir (Cohen, 1988). Buna göre her bir değişkenin diğer bir değişken üzerinde küçük de olsa bir etkisinin olduğu ve herhangi bir değişkenin modelden çıkarılması durumunda modelin etki dereceleri çerçevesinde etkileneceği anlaşılmaktadır. R^2 değeri ise, 0 ile 1 arasında değişir ve değer yükseldikçe tahmin doğruluğu düzeyi artar. R^2 değerleri modelin karmaşıklığına ve araştırma disiplinine bağlı olduğu için pratik kurallar

sağlamak zordur (Hair ve ark., 2017). Bu açıklamalar ışığı altında, Tablo 10'da gösterilen Benimseme Biçimi ve Uygulama Biçimi değişkenlerinin R^2 değerleri daha yüksek olmakla birlikte bütün değişkenlerin R^2 değerleri literatürde belirtilen 0-1 arası değere (Hair ve ark., 2017) uygundur.

Son olarak daha önce hesaplanan ilişki katsayılarının anlamlı olup olmadığını test etmek için yeniden örnekleme yapılmıştır. Yeniden örneklemede, örneklem sayısı 1000 (Xiaohui, 2016) ve tam önyüklemeye yöntemi olarak belirlenmiştir. Gelişmiş ayarlarda, Bias-Corrected and Accelerated (BCa) Bootstrap, two-tailed test ve 0.05 anlamlılık seviyesini seçilmiştir. Tablo 9'da görüldüğü üzere, Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki, Normatif Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ve Öykünmecı Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ilişkiler istatistikî olarak ($t > 1,96$ ve $P < 0,05$) anlamlıdır.

Tablo 7. İndikatörlerin VIF değerleri

	VIF
Kurumsal Karar Verme	1,000
NB-B3S7	2,475
NB-B3S8	2,256
NB-B3S9	2,121
Törenselle Benimseme	1,000
Uyararak Uygulama	1,000
ZB-B3S2	2,503
ZB-B3S3	2,503
ÖB-B3S4	1,562
ÖB-B3S5	1,965
ÖB-B3S6	1,912

Tablo 8. Değişkenlerin VIF değerleri

	Benimseme Biçimi	Karar Verme Tarzı	Uygulama Biçimi
Karar Verme Tarzı	1,010		1,010
Normatif Baskı	1,659	1,442	1,443
Uygulama Biçimi	1,180		
Zorlayıcı Baskı	1,390	1,367	1,380
Öykünmecı Baskı	1,975	1,875	1,878

Tablo 9. Ölçüm Modeli Sonuçları*

	Yol Katsayısı	f ²	Ön Yükleme Güven Aralığı (Sapma Düzeltilmiş)		T Değeri ([0/ST.SAP])	P
Karar Verme Tarzı -> Benimseme Biçimi	0,717	1,154	0,434	0,926	5,683	0,000
Karar Verme Tarzı -> Uygulama Biçimi	0,009	0,000	-0,065	0,078	0,228	0,820
Normatif Baskı -> Benimseme Biçimi	0,069	0,007	-0,024	0,196	1,283	0,200
Normatif Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,031	0,001	-0,171	0,137	0,401	0,688
Normatif Baskı -> Uygulama Biçimi	0,428	0,150	0,194	0,615	3,952	0,000
Uygulama Biçimi -> Benimseme Biçimi	0,166	0,053	-0,050	0,413	1,337	0,181
Zorlayıcı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,119	0,023	-0,094	0,295	1,209	0,227
Zorlayıcı Baskı -> Karar Verme Tarzı	-0,113	0,009	-0,231	-0,006	1,633	0,103
Zorlayıcı Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,091	0,007	-0,289	0,138	0,855	0,393
Öykünmecı Baskı -> Benimseme Biçimi	0,047	0,003	-0,074	0,187	0,765	0,444
Öykünmecı Baskı -> Karar Verme Tarzı	0,062	0,002	-0,135	0,338	0,513	0,608
Öykünmecı Baskı -> Uygulama Biçimi	-0,286	0,051	-0,532	-0,014	2,252	0,025

İlişki analizinin önyükleme güven aralığı (Confidence Intervals Bias Corrected) (Hair ve ark., 2017) sonuçları incelendiğinde (Tablo 9), değişkenlerden Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki, Normatif Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ve Öykünmecı Baskı ile Uygulama Biçimi arasındaki ilişkiler istatistiki olarak anlamlıdır çünkü % 95 güven aralığında önyükleme örneklerinden elde edilen parametrenin en düşük % 2,5 ve en yüksek % 2,5 değerleri hariç tutularak (%2,5 - %97,5 arası) tüm tahminleri sıfır değeri içermemektedir (Hair ve ark., 2017).

Sonuçlar incelendiğinde, Normatif Baskı Mekanizması ile Uygulama Biçimi arasında 0,428, Uygulama Biçimi ile Benimseme Biçimi arasında 0,166 yol katsayısı değeri olduğu görülmektedir. Modeldeki en yüksek yol katsayısı değeri Karar Verme Tarzı ile Benimseme Biçimi arasındaki yol katsayısı (0,717) değerindedir. Modele göre, Zorlayıcı Baskı Mekanizmaları ve Normatif Baskı Mekanizmaları ile Karar Verme Tarzı arasındaki ilişki düşük değerlerde de olsa negatif yönlüdür. Model Öykünmecı Baskı Mekanizmasının Uygulama Biçimi üzerinde yüksek derecede negatif ilişki olduğu göstermektedir.

3.2.3. Tahmin Gücü Analizi (Körleme Prosedürü-Blindfolding)

Yapısal eşitlik modelleri için ilişki analizinde tahmin gücü değerlerinin de hesaplanması gerekmektedir. Tahmin gücü analizinde veri kapama aralığı (omission distance) 7 olarak belirlenmiştir. Çapraz Doğrulanmış Artıklık (Crossvalidated Redundancy) (Q²) değerleri ilişki katsayılarının gözlenen bir endojen değişkeni ne kadar iyi tahmin edebildiğini göstermektedir (Doğan, 2019, s.

97). Sıfırdan büyük değerler anlamlıdır ve 0, 0,25 ve 0,50'den yüksek değerler, sırasıyla PLS yol modelinin küçük, orta ve büyük tahmin doğruluğunu gösterir (Hair ve ark., 2019).

Tablo 10'da görüldüğü üzere Benimseme Biçimi değişkeninin Q² değeri 0,441'dür ve bu durum ilişki katsayılarının gözlenen Benimseme Biçimi endojen değişkenini orta düzeyde tahmin edebildiğini göstermektedir. Uygulama Biçimi değişkeninin Q² değeri küçük düzeyde tahmin doğruluğunu gösterirken Karar Verme Tarzı tahmin doğruluğu anlamlı değildir.

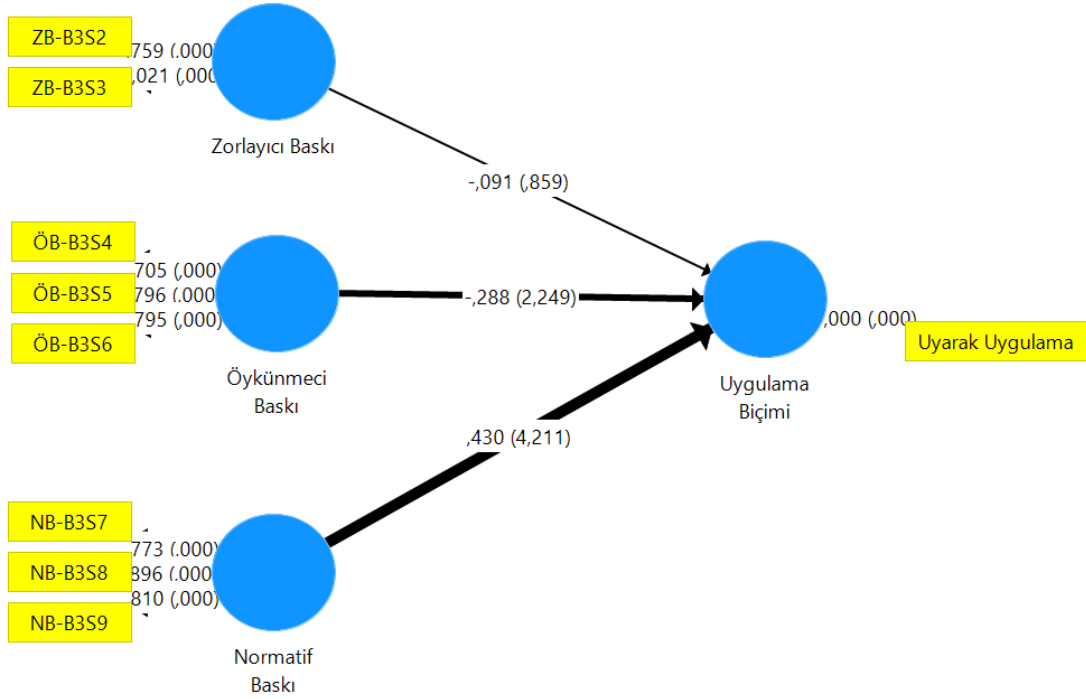
Q² değerlerine bağlı olarak nisbi tahmin güçleri de hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre değişkenlerin kısmi tahmin güçleri genel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak Hair ve ark. (2017) teori testlerinde tahmin gücü analizi yerine model uyumunu tespit etmek amacıyla SRMR değerinin kullanılmasını önermesi nedeniyle modelin SRMR değeri hesaplanmıştır. SRMR değerleri 0,08'den düşük olduğu için modelin uyumunun iyi olduğu (Hair ve ark., 2017) sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlarla, araştırma hipotezini sınamak için kurulan yapısal eşitlik modelinin analizinden; zorlayıcı baskı mekanizmasının karar verme tarzı, uygulama biçimi ve benimseme biçimi üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmadığı için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Öykünmecı baskı mekanizmasının uyarak uygulama biçimi üzerinde negatif etkiye ($\beta = -0,286$; T: 2,252) sahip olduğu, normatif baskı mekanizmasının ise uyarak uygulama biçimi üzerinde pozitif etkiye ($\beta = 0,428$; T: 3,952) sahip olduğu ve her iki etkinin de istatistiki olarak anlamlı (P < 0,05) olduğu görülmüştür. Ayrıca baskı mekanizmaları ile karar verme tarzı, karar

verme tarzı ile uygulama biçimi ve uygulama biçimi ile karar verme tarzı arasında anlamlı istatistiki ilişki bulunamamıştır.

Modelde, Karar Verme Tarzı değişkeninin tahmin doğruluğunun (Q^2) anlamlı çıkmaması nedeniyle modelden çıkartılması durumunda, istatistiki olarak anlamlı bulunan “Öykünmeci baskı mekanizmasının uygulama biçimi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu, normatif baskı mekanizmasının ise uyararak uygulama biçimi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu” sonuçları

değişmeyecektir. Aksine, hipotezlerin doğrulanması açısından model daha da sadeleşecektir (Şekil 5). Bu durum, literatürde yer alan uyararak uygulamanın normatif/törenselleşmeyi getireceği argümanları ile de tutarlıdır. Ancak, her iki modelde karar verme tarzı değişkeni dışında aynı sonuçlara ulaşılmaktadır. Sonuç olarak, SRMR değerinin literatüre uygun olması nedeniyle analizin sonuçları Karar Verme Tarzı değişkeninin Q^2 değeri dikkate alınmadan yorumlanmıştır.

Şekil 5. Sadeleşmiş yol modeli.

4. Sonuç

Araştırmada sınanan keşfedici teorik modelin, Türkiye bağlamında bir bütün olarak doğrulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani, araştırmanın hipotezlerinde öne sürüldüğü gibi baskı mekanizmalarının karar alma süreci ve uygulama biçimi üzerinde etkileri ile benimseme biçimine modelde öngörülen çerçevede ulaşamamıştır. Ayrıca kurgulanan benimseme biçimi ile baskı mekanizmaları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Ancak, çalışmada üç önemli sonuca ulaşılmıştır:

1. Türk yükseköğretim kurumlarında öykünmeci baskı mekanizmalarının uyararak uygulama biçimi üzerinde negatif anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
2. Türk yükseköğretim kurumlarında normatif baskı mekanizmalarının uyararak uygulama biçimi üzerinde pozitif anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
3. Kurumsal kuram literatüründe belirtilen “normatif bağlama uyma davranışı” bu çalışma kapsamında da doğrulanmıştır. Dolayısı ile, benimseme biçimi için çeşitli değişkenlerle bir model oluşturmadan, literatürde yer aldığı gibi uyma davranışının

(uyararak uygulama) normatif/törenselleşmeyi getirdiği argümanı (DiMaggio ve Powell, 1983, 1991; Meyer ve Rowan, 1977; Oliver, 1991; Özen, 2000, 2002, 2013, 2015; Scott, 2014; Tolbert ve Zucker, 1983; Westphal ve ark., 1997; Zbaracki, 1998) bu çalışma ile de doğrulanmıştır.

Gelinen nokta itibarıyla, analizi gerçekleştirilen PLS-SEM Yol Modelinden, araştırmanın temel hipotezlerinden Türk yükseköğretim sisteminde zorlayıcı baskı mekanizmalarının, kurumların kurumsal kararlar vererek kalite süreçlerini uyararak uygulamalarına ve kalite yönetimini törenselleşmelerine neden oldukları hipotezi doğrulanamamıştır. Öykünmeci baskı mekanizmalarının, kurumların ussal kararlar vererek kalite süreçlerini kendilerine uyarlayarak uygulamalarına ve kalite yönetimini ussal olarak benimsemelerine neden oldukları hipotezi, bütün üniversitelerin kalite uygulamalarını uyararak uygulamaları ve normatif olarak benimsemeleri nedeniyle öykünmeci baskının uyararak uygulama ile negatif anlamlı ilişkisi üzerinden (karar verme tarzı değişkeni dışarıda tutularak) doğrulanmıştır. Normatif baskı mekanizmalarının, kurumların kurumsal kararlar

vererek kalite süreçlerini uyararak uygulamalarına ve törensel olarak benimsemelerine neden oldukları hipotezi ise (karar verme tarzı değişkeni dışarıda tutularak) doğrulanmıştır. Sonuç olarak, çalışmada kurgulanan keşfedici teorik modelin analizinden Türk yükseköğretim sisteminde kalite yönetiminin normatif baskı mekanizmalarının etkileriyle normatif/törensel olarak benimsendiği sonuca ulaşılmaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

KT: araştırma fikrini başlattı, verileri geliştirdi, düzenledi, analiz etti, yorumladı ve yazıyı yazdı. SY: araştırmayı denetledi, araştırma yöntemlerini önerdi, makaleyi yapılandırdı ve yazıyı düzenledi. Tüm yazarlar makaleyi inceledi ve onayladı.

Çatışma Beyanı

Yazarlar bu çalışmada hiçbir çıkar ilişkisi olmadığını beyan etmektedirler.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Sinan YILMAZ'ın danışmanlığında Kürşat TAŞTAN tarafından yürütülen Yükseköğretimde Kalite Uygulamalarının Yayılımının Yeni Kurumsal Kuram Çerçevesinde Değerlendirilmesi başlıklı ve 10363752 no'lu doktora tezinden türetilmiştir.

Kaynaklar

- Arain AA, Hussain Jafri I, Ashraf I, Ali H. 2013. Expansion of quality assurance mechanism in south Asian higher education system: an empirical analysis. *J Edu Pract*, 5(4): 55-70.
- Boxenbaum E, Jonsson S. 2017. Isomorphism, Diffusion and Decoupling: Concept Evolution and Theoretical Challenges. R. Greenwood, C. Oliver, T. Lawrence ve R. Meyer (Ed.), *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*, SAGE Publications Inc, 2. bs: 77-101.
- Carpenter VL, Feroz E H. 2001. Institutional theory and accounting rule choice: An analysis of four US state governments' decisions to adopt generally accepted accounting principles. *Accounting, Organizations and Society*.
- Chin WW. 1998. The Partial Least Squares Approach For Structural Equation Modeling. G. A. Marcoulides (Ed.), *Methodology For Business and Management: Modern Methods For Business Research*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers: 295-336.
- Cohen J. 1988. *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Lawrence Erlbaum Associates, United States of America, 2. bs.
- Corengia Á, Del Bello JC, Pita Carranza M, Adrogué C. 2014. Quality assurance systems of higher education - The case of european institutions: origin, evolution and trends. *Revista Gestão Universitária na América Latina - GUAL*, 7(3): 61.
- Dijkstra TK, Henseler J. 2015a. Consistent and asymptotically normal PLS estimators for linear structural equations. *Comput Stat Data Anal*, 81: 10-23.
- Dijkstra TK, Henseler J. 2015b. Consistent Partial Least Squares Path Modeling. *MIS Quarterly*, 39(2): 297-316.
- Dill DD. 2011. An Institutional Perspective on Higher Education Policy: The Case of Academic Quality Assurance. *Higher Education: Handbook of Theory and Research*, 669-699.
- DiMaggio PJ, Powell WW. 1983. The iron cage revisited institutional isomorphism and collective rationality in

- organizational fields. *American Soc Rev*, 48(2): 147-160.
- DiMaggio PJ, Powell WW. 1991. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organization Fields. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Ed.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, University of Chicago: 63-82
- Doğan D. 2019. *SmartPLS ile Veri Analizi*. Zet Yayınları, Ankara, 2. bs.
- Emeç H. 2021. *Çoklu Doğrusal Bağlantı 1*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Greenwood R, Oliver C, Suddaby R, Sahlin K. 2008. Introduction. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby ve K. Sahlin (Ed.), *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*, SAGE Publications Ltd: 1-46.
- Gudergan SP, Ringle CM, Wende S, Will A. 2008. Confirmatory tetrad analysis in PLS path modeling. *J Business Res*, 61(12): 1238-1249.
- Hair JF, Hult GTM, Ringle CM, Sarstedt M. 2017. *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*. Sage. SAGE Publications Inc.
- Hair J F, Risher JJ, Sarstedt M, Ringle C M. 2019. When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European Business Rev*, 31(1): 2-24.
- Henseler J, Ringle C M. Sarstedt M. 2012. Using partial least squares path modeling in advertising research: basic concepts and recent issues. S. Okazaki (Ed.), *Handbook of research on international advertising*, Edward Elgar: 252-276
- Henseler J, Ringle CM, Sarstedt M. 2015. A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *J Acad Marketing Sci*, 43(1): 115-135.
- Henseler J, Ringle CM, Sinkovics RR. 2009. The use of partial least squares path modeling in international marketing. *Advan Inter Marketing*, 20: 277-319.
- Lin N. 1976. *Foundations of Social Research*. McGraw-Hill, New York.
- Martin M, Parikh S. 2017. Quality management in higher education: Developments and drivers Results from an international survey. UNESCO.
- Meyer HD, Powell JJW. 2018. The New Institutionalism in Higher Education. M. E. David ve M. J. Amey (Ed.), *The SAGE Encyclopedia of Higher Education*, SAGE, Thousand Oaks, CA: 1-9.
- Meyer JW, Rowan B. 1977. Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *American J Soc*, 83(2): 340-363.
- Nunnally J, Bernstein I H. 1994. *Psychometric theory*. McGraw-Hill, New York, 3rd ed.
- Oliver C. 1991. Strategic Responses To Institutional Processes. *Acad Manage Rev*, 16(1): 145-179.
- Oplatka I, Hemsley-Brown J. 2010. The globalization and marketization of higher education: Some insights from the standpoint of institutional theory. *Globalization and internationalization in higher education: Theoretical, strategic and management perspectives*, (March 2019): 65-80.
- Özen Ş. 2000. Kurumsal Kuram Işığında TKY'nin Türkiye'deki Yayılım Sürecinin Dinamikleri. Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim Ve Organizasyon Kongresi, Erciyes Üniversitesi, Nevşehir: 303-322.
- Özen Ş. 2002. Bağlam, aktör, söylem ve kurumsal değişim: Türkiye'de toplam kalite yönetiminin yayılım süreci. *Yönetim Araş Derg*, 1(2): 47-90.
- Özen Ş. 2013. Yeni Kurumsal Kuram. D. Taşci ve E. Erdemir (Ed.), *Örgüt Kuramı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir*: 120-139.
- Özen Ş. 2015. Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar. A. S. Sargut ve Ş. Özen (Ed.),

- Örgüt Kuramları, İmge Kitabevi, Ankara: 237-330.
- Ringle C M, Wende S, Becker JM. 2020. SmartPLS. SmartPLS 3. Bönningstedt: SmartPLS. <https://www.smartpls.com> (Erişim tarihi: 30 Mart 2021).
- Sarstedt M, Ringle CM, Hair JF. 2017. Partial Least Squares Structural Equation Modeling. Handbook of Market Research.
- Schofer E, Meyer J W. 2005. The Worldwide Expansion of Higher Education in the Twentieth Century. *American Soc Rev*, 70(6): 898-920.
- Scott W R. 2014. Institutions and Organizations Ideas, Interests, and Identities. 4.bs.
- Suddaby R. 2010. Challenges for institutional theory. *J Management Inquiry*.
- Tolbert PS, Zucker LG. 1983. Institutional Sources of Change in the Formal Structure of Organizations: The Diffusion of Civil Service Reform, 1880-1935. *Administ Sci Quarterly*, 28(1): 22.
- Westphal JD, Gulati R, Shortell SM. 1997. Customization or Conformity? An Institutional and Network Perspective on the Content and Consequences of TQM Adoption. *Administ Sci Quarterly*, 42(2): 366-394.
- Xiaohui Y. 2016. PLS. Politeness and Audience Response in Chinese-English Subtitling.
- YÖK. 2019. Türkiye Yükseköğretim Sistemi.
- YÖK. 2020. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. URL: <https://istatistik.yok.gov.tr> (Erişim tarihi: 27 Haziran 2020).
- YÖKAK. 2019. Self-Assessment Report Of Higher Education Quality Council Of Turkey (THEQC). YÖKAK, Ankara.
- Zbaracki MJ. 1998. The rhetoric and reality of total quality management. *Administ Sci Quarterly*, 43(3): 602-636.